

Een bijzondere bodemvondst van italiaanse berettino-faience uit circa 1600

H. van Gangelen/K. Helfrich

Inleiding

In 1995 werd archeologisch onderzoek verricht in de Folkingestraat te Groningen. De locatie betrof een terrein, dat was vrijgekomen na afbraak van de percelen Folkingestraat 37 en 39. Inmiddels is hier nieuwbouw verrezen. De opgravingen werden uitgevoerd door medewerkers van de afdeling Bouwtoezicht en Monumenten van de gemeente Groningen en de Stichting Monument en Materiaal. De eindverantwoordelijkheid berustte bij gemeentelijk archeoloog G. Kortekaas. Voor nadere informatie over dit onderzoek kan worden verwezen naar zijn bijdrage, elders in dit nummer.

Tijdens de opgravingen werd een gemetselde beerput aangetroffen (vondstnr. 48), waarvan de inhoud helaas niet volledig kon worden geborgen. De reden hiervan was dat de put gedeeltelijk onder een bestaand pand aan de Folkingedwarsstraat was gesitueerd, waar dus niet gegraven kon worden. De putvondsten werden gereinigd, gesorteerd en voor zover mogelijk weer in elkaar geplakt. Hierna kon een goed overzicht worden gekregen van de materiële inhoud van dit vondstcomplex.

Onder de aangetroffen vondsten van roodbakkerd aardewerk bevinden zich ongeglazuurde deksels en een aantal gebruiksvoorwerpen, die zijn voorzien van kleurloos loodglazuur. Tot deze laatste categorie behoren geoorde kookpotten op pootjes (zgn. grapen), steelpannen, een steelpotje en een grote schotel. Het witbakkend aardewerk is ruimschoots vertegenwoordigd en merendeels bedekt met geel en groen getint loodglazuur. Het gaat bij deze groep om grape-vormige kook- en voorraadpotten, zelfpotten, kommetjes, een kan op pootjes en een vergiet. Een kommetje van witbakkend aardewerk met bruinrode slibversiering is afkomstig uit het Duitse Weser-gebied. Aan Duits steengoed bevatte de beerput de restanten van een grote baardmankruik uit het nabij Keulen gelegen productiecentrum Frechen en van een trechterhalsbekertje uit het Westerwald. Een aangetroffen bordfragment van porselein met blauwe beschildering is van Chinese herkomst. Tenslotte kunnen nog enkele stukken tinglazuuraardewerk worden genoemd van zowel Hollandse als Italiaanse makelij. Tot deze groep behoren enkele borden en het bijzondere kommetje van faience, dat het onderwerp vormt van deze bijdrage. Afbeelding 1 toont een selectie van het keramisch vondstmateriaal uit de beerput.

Faience en majolica

Fijn aardewerk dat volledig met tinglazuur is bedekt en in kokers is gebakken, wordt meestal met de benaming faience aangeduid, afgeleid van het belangrijke Italiaanse productie-centrum Faenza. Majolica is een op proenen¹ gebakken,

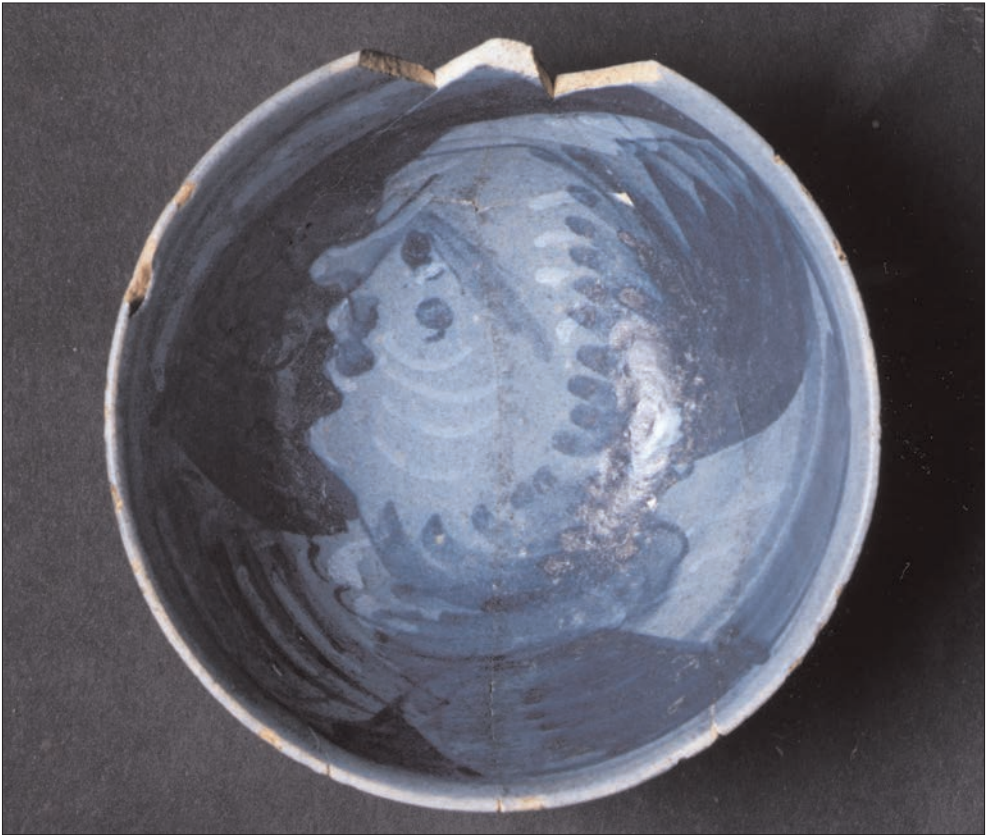
Afb. 1. Selectie van de keramische inhoud van de beerput. Vindplaats: Folkingestraat, Groningen. Datering: 1600-1650. Collectie: Gemeentelijke Bewaarplaats voor Bodemvondsten, Groningen. Foto: Centrale Fotodienst Rijksuniversiteit Groningen.

grof soort aardewerk, dat alleen aan de voor- of binnenzijde met tinglazuur is bedekt. De achter- of buitenzijde van majolica is voorzien van goedkoper loodglazuur. De benaming majolica is mogelijk een verbastering van het woord Majorca, welk eiland in de 15de eeuw een belangrijke overslagplaats was van voor Italië bestemd, Spaans tinglazuuraardewerk.

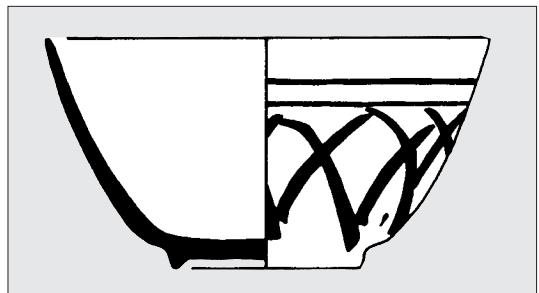
De Folkingestraat-beerput bevatte vier voorwerpen van faïence en drie voorwerpen van majolicirca. Behalve het nader te bespreken kommetje bestond de groep voorwerpen van faïence verder uit een onversierd wit bordje van Italiaanse makelij en een klein randfragment van een waarschijnlijk eveneens Italiaans bordje met gele en blauwe beschildering. Deze borden kunnen aan het productiecentrum Faenza worden toegeschreven. Tenslotte is er nog een bodemfragment van een bord van Hollandse faïence met blauwe beschildering in de stijl van Chinees kraakporselein². De plaats van herkomst van dit bord is waarschijn-

1. Proenen zijn keramische hulpstukken, die gebruikt werden voor het stapelen van de majolicaproducten in de pottenbakkersoven. De benaming is een verbastering van het Italiaanse woord *pironi*. Proenen hebben over het algemeen een driezijdige of drie-armige vorm met puntvormige verdikkingen op de uiteinden. Deze verdikkingen lieten op de plaats waar zij met de majolica in aanraking kwamen drie duidelijk zichtbare putjes achter, de zogenaamde proensporen. Voor een afbeelding van proenen uit de late 16de eeuw en de 17de eeuw, zie: Korf 1981, 23 (afb. 17).

2. Het woorddeel 'kraak' houdt verband met het Portugese woord *caracca* dat zijlschip betekent. Tot het ontstaan van de Verenigde Oostindische Compagnie in 1602 hadden de Portugezen (samen met de Spanjaarden) een handelsmonopolie op de aanvoer van Chinees porselein naar Europa. Kraakporselein is de benaming van een bepaald type, blauw beschilderd porselein dat voor het eerst tijdens de regeerperiode van de Chinese keizer Wan Li (1773-1619) werd vervaardigd. Karakteristiek voor dit porselein is een indeling van de bordranddecoratie in vakken, die weer zijn opgevuld met bloemmotieven en meer abstracte gelukssymbolen.

Afb. 2. Kommetje van berettino-faience. Hoogte: 6 cm. Diameter: 12 cm. Vindplaats: Folklingestraat, Groningen. Herkomst: Ligurië (Italië). Datering: 1590-1610. Collectie: Gemeentelijke Bewaarplaats voor Bodemvondsten, Groningen. Foto: Centrale Fotodienst Rijksuniversiteit Groningen.

Afb. 3. Doorsnede van het kommetje van afb. 2. Schaal 1:2. Tekening: M. Kenemans, Stichting M & M, Groningen.

lijk Haarlem, waar relatief veel vergelijkbare stukken zijn gevonden. Twee van de drie majolicaschotels zijn aan de voorzijde bedekt met een blauwkleurig tingla-zuur. Hier zal later in dit artikel nog op worden teruggekomen. De andere majolicaschotel is op het middenvlak in meerdere kleuren (polychroom) beschilderd met voorstellingen van fruit en bladerwerk. De decoratie op de bordrand is daarnaast uitsluitend in blauw uitgevoerd in de vorm van vakjes (zgn. schaakbordmotief) en streepjes (zgn. kabelrand). De drie majolicaborden zijn allen van Hollandse makelij.

Veel vondsten uit de beerput zijn weliswaar in scherven geborgen, maar bleken uiteindelijk redelijk compleet aanwezig. De meerderheid van de keramiek kan in het tweede kwart van 17de eeuw worden gedateerd. Een aanwijzing hiervoor vormt allereerst het voorkomen van het fragment van Hollandse faience met blauwe beschildering in de stijl van Chinees kraakporselein. Dit type faience werd tussen 1620 en 1630 voor het eerst vervaardigd, zodat de beerput in ieder geval na circa 1625 in gebruik was. Met dergelijke faience, destijds aangeduid met de benaming 'Hollants porceleyn', probeerde men te concurreren met het Chinese porselein. Het Hollandse faiencebord uit de beerput kan op grond van bepaalde decoratiedetails, zoals de dun geschilderde verticale lijntjes op de centrale voorstelling, tussen 1625 en 1645 worden gedateerd³. In Groninger vondstcomplexen uit de tweede helft van de 17de eeuw wordt Hollandse faience veelvuldig en meestal in grotere aantallen aangetroffen. Dat in onze beerput slechts één stuk Hollandse faience is gevonden, kan dan ook - mede gezien de datering van dit bord - als een aanwijzing worden gezien voor een beëindiging van het gebruik van de put vóór 1650.

Aan volledig witte, onversierde faience bevatte de put een bordje van Italiaanse herkomst (Faënza), dat in de eerste helft van de 17de eeuw gedateerd kan worden⁴. Deze Italiaanse faience is onder andere van haar Hollandse soortgenoten te onderscheiden door het veel dikker aangebrachte tinglazuur. Volledig witte Hollandse faience verschijnt pas tussen 1640 en 1650 voor het eerst op de markt om daarna in de tweede helft van de 17de eeuw populair te worden⁵. Het nog ontbreken van Hollandse witte faience onder de beerputvondsten wijst eveneens op een datering vóór 1650. Groninger vondstcomplexen uit de tweede helft van de 17de eeuw bevatten namelijk vrijwel altijd enkele voorbeelden van Nederlandse witte faience.

Het ontbreken van kleipijpen onder het vondstmateriaal⁶ kan tenslotte eveneens als een aanwijzing worden gezien voor een gebruik van de beerput vóór 1650. Het roken uit tabakspijpen van witbakkende klei was in Groningen zeker na 1650 algemeen voorkomend en in vrijwel elke beerput uit deze periode worden de restanten van dergelijke pijpen teruggevonden. Een datering van de beerput in het tweede kwart van de 17de eeuw lijkt ons al met al aannemelijk.

Enkele luxere stukken glaswerk en keramiek, waaronder het hier te behandelen kommetje van Italiaanse faience, dateren van vóór 1625. Men zal hier waarschijnlijk voorzichtiger mee zijn omgesprongen dan het meer gewone gebruiksgoed, waardoor deze voorwerpen een langere levensduur kenden. Het oudste voorwerp betreft een uit de tweede helft van de 16de eeuw daterende schenkan

3. Een vergelijkbaar bord is afgebeeld in: Scholten 1993, 119 (afb. 100).

4. Zie Baart, Krook en Lagerweij 1990, 7, 19 (afb. 8a en 8b).

5. Ibidem.

6. Het keramisch vondstmateriaal bevatte weliswaar twee fragmenten van kleipijpen, maar deze worden door ons als vervuiling gezien, aangezien hun datering afwijkt van de overige vondsten. Het betrof een 17de-eeuwse pijpsteen met het hielmerk II waarboven een ster en een (veel dunnere) 18de-eeuwse pijpsteen. De initialen II kunnen in verband worden gebracht met de Groninger pijpenmaker Jan Janssen, die vanaf 1662 een aantal jaren in die professie werkzaam was. Voor afbeeldingen van door hem gemaakte pijpen, zie: Carmiggelt e.a. 1987, 30 (afb. 19, rechts) en Duco 1993, 147 (afb. 37). Vervuiling kan in de loop der tijd bij latere graafwerkzaamheden zijn ontstaan of door onoplettendheid tijdens het archeologisch onderzoek zelf.

van blauw glas met geribde buik en geknepen standring⁷. Uit circa 1600 dateert het bordfragment van Chinees porselein, toen dergelijke keramiek in ons land nog een tamelijk zeldzaam artikel was⁸. De baardmankruik van deels blauw getint Frechener steengoed is op de buik gedecoreerd met een niet nader geïdentificeerd, opgelegd wapenmedaillon, aan weerszijden geflankeerd door portretmedaillons die Romeinse keizers voorstellen. Dit type baardmankruik kan in de beginjaren van de 17de eeuw geplaatst worden⁹. De Hollandse majolicaschotel met polychrome decoratie van vruchten en bladerwerk kan tussen circa 1610 en 1630 worden gedateerd¹⁰. Tot de oudere, meer luxe stukken behoort tenslotte ook het hier centraal staande, bijzondere kommetje van Italiaanse berettino-faience.

Ligurische berettino-faience en haar datering

Het kommetje (afb. 2 en 3) heeft een hoogte van 6 cm. De diameter van de monddoening bedraagt 12 cm, terwijl de ondiepe standring een doorsnede heeft van 5,2 cm. Het kommetje is gemaakt van een fijn soort geelbakkende klei dat volledig is overtrokken met een dekkend, lichtblauw tinglazuur. Deze kleur werd verkregen door het van nature witte tinglazuur te vermengen met kobalt.

Blauw getint tinglazuuraardewerk staat bekend onder de term berettino-waar. Deze Italiaanse benaming zou verwijzen naar een blauwkleurig type baret¹¹. Blauw tinglazuuraardewerk is reeds bekend van middeleeuwse prototypes uit het Midden-Oosten. In Europa werd deze keramiek voor het eerst omstreeks 1520 ontwikkeld in de Casa Pirota, een bekend majolicabedrijf te Faenza¹². Later verspreidde deze techniek zich - met name via Venetië¹³ - naar veel andere bedrijven in Italië, die zich met de productie van tinglazuuraardewerk bezighielden.

Op de effen lichtblauwe ondergrond is aan de binnenzijde van het kommetje een portretbuste geschilderd in tinten donkerblauw met hier en daar wat wit (afb. 2). Waarschijnlijk wordt een man voorgesteld¹⁴ met een eenvoudig type hoofddekseel. Het portret is geschilderd in een losse stijl, die destijds in het Italiaans werd aangeduid als *stile compendario* (schetsmatige stijl) en een reactie was op de verfijnde decoratiestijlen van het Italiaanse tinglazuuraardewerk uit de eerste helft van de 16de eeuw¹⁵.

Aan de buitenzijde zijn rondom in donkerblauw twee horizontale lijnen en een eenvoudige geometrische versiering gepenseeld, bestaande uit elkaar kruisende,

7. Een vergelijkbare schenkan is afgebeeld in: Henkes 1994, 228 (zwart-wit afb. 49.11) en kleurenfoto (zonder nr.) elders in deze publicatie.
8. Een bord van Chinees porselein met identieke randdecoratie van vogels en bloemen is afgebeeld in: Jörg 1993, 335 (afb. 1.). Dit type porselein heeft niet de karakteristieke vakindeling van kraakporselein op de bordrand.
9. Een vergelijkbare kruik van Frechener steengoed met een wapenmedaillon, geflankeerd door twee portretmedaillons van de Romeinse keizers Caesar en Nero is afgebeeld in: Reineking-von Bock 1971, cat. nr. 327. Deze kruik is tevens voorzien van het jaartal 1607.
10. Voor een majolicaschotel met min of meer vergelijkbare figuratieve decoratie, zie Scholten 1993, 63 (afb. 52).
11. Ibidem, 24.
12. Hurst, Neal, Van Beuningen 1986, 26; Rackham 1952, 22.
13. Marzinot 1987, 178.
14. Mededeling van dhr. A.C. Lagerweij, verbonden aan de Afdeling Archeologie van de Dienst Stedelijk Beheer van de gemeente Amsterdam, waarvoor dank. De op Ligurische berettino-faience geportretteerde vrouwen zouden meer weelderige, krullende haardossen hebben.
15. Scholten 1993, 24.

Afb. 4. Voor- en achterzijde van een bord van berettino-faience. Diameter: 21,1 cm. Vindplaats: Waterlooplein, Amsterdam. Herkomst: Ligurië (Italië). Datering 1590-1610. Collectie: Archeologisch Depot, Amsterdam. Foto: W. Krook, gemeente Amsterdam, Dienst Stedelijk Beheer, Afdeling Archeologie.

gebogen lijnen (zie afb. 3). Berettino-faience met dit type decoratie op de achter- of buitenzijde van het aardewerk verwijst naar een Ligurische herkomst, waarmee de streek rondom de noorditaliaanse havenplaats Genua wordt bedoeld¹⁶. In steden als Genua, Albisola en Savona werd dit type faience vervaardigd, terwijl ovenafval bekend is van Genua en Savona¹⁷. Omdat het materiaal van de verschillende productieplaatsen nauwelijks van elkaar is te onderscheiden, kan van de geëxporteerde stukken uitsluitend de regio van herkomst (Ligurië) worden vastgesteld.

Het scala aan vormen van Ligurische-faience bestaat uit schotelgoed, schalen en kommen. Uit Amsterdamse vondstcomplexen is gebleken dat de consumenten van destijds dit aardewerk veelal gekocht hebben in de vorm van setjes borden en kommetjes met gelijkvormige afbeelding¹⁸. Qua centrale decoraties komen vooral veel gestileerde rozetten voor, terwijl bladmotieven, landschappen en portretten veel minder vaak worden aangetroffen¹⁹. Met een portretbuste gedecoreerde, Nederlandse bodemvondsten van Ligurische berettino-faience waren al uit Amsterdam en Rotterdam bekend, maar nu dus ook uit Groningen. De portretbustes op de Amsterdamse exemplaren hebben een typerende lange, gebogen nek (afb.4) en zijn van een kunstzinnig minder hoog niveau dan de portretbuste op het Groninger kommetje.

Afb. 5. Bord van berettino-majolica Diameter: 18 cm. Vindplaats: Folklingestraat, Groningen. Herkomst: Haarlem. Datering: 1610-1630. Collectie: Gemeentelijke Bewaarplaats voor Bodemvondsten, Groningen. Foto: Centrale Fotodienst Rijksuniversiteit Groningen.

16. Zie: Hurst, Neal en Van Beuningen 1986, 26-29; Baart 1986, 80-82; Baart 1987, 163-164.

17. Baart 1986, 80; ovenafval van Ligurische berettino-faience met rozetdecoratie uit Savona is afgebeeld in: Marzino 1987, 177 (afb. 199).

18. Mededeling van dhr. A.C. Lagerweij, verbonden aan de Afdeling Archeologie van de Dienst Stedelijk Beheer van de gemeente Amsterdam, waarvoor dank.

19. Baart 1986, 80, 81.

Met betrekking tot de datering van Ligurische berettino-faience wordt door een aantal auteurs de nogal ruime marge aangehouden van het laatste kwart van de 16de of het eerste kwart van de 17de eeuw²⁰. De vele, goed gedocumenteerde Amsterdamse vondsten van dit type keramiek rechtvaardigen echter een scherpe datering, namelijk tussen circa 1590 en circa 1610²¹. Na het laatstgenoemde jaar druppelen dergelijke stukken nog wat na tot circa 1615 om vervolgens vrijwel geheel te verdwijnen uit de vondstcomplexen van nog latere datum. Het te Groningen gevonden kommetje kan dus omstreeks 1600 gedateerd worden. Met name in deze periode was er sprake van een aanzienlijke aanvoer van Italiaans tinglazuuraardewerk naar Amsterdam, welke stad vanaf circa 1580 directe scheepvaartverbindingen met Italië (vooral met Genua) onderhield²². Vanuit Amsterdam verspreidde de Ligurische berettino-faience zich over andere delen van ons land, waaronder Groningen²³. Hierbij is niet na te gaan of dit via tussenhandelaren geschiedde, door bezoekers aan Amsterdam ter plaatse werd gekocht, of dat het als huisraad werd meegevoerd bij verhuizingen van Amsterdammers naar elders.

Sociale status van de gebruikers

Met betrekking tot de Amsterdamse vondsten van Ligurische berettino-waar wordt de sociale status van de toenmalige consumenten van deze keramiek gekoppeld aan de tamelijk welvarende, stedelijke middenklasse²⁴. Een te Sommelsdijk gevonden bord van Ligurische berettino-waar met rozetdecoratie zou hebben toegehoord aan "een rijk gezin dat kort na 1600 het nieuw gebouwde huis op het Marktveld ging bewonen"²⁵. Een vergelijkbaar bord werd opgegraven in Hasselt, waar het werd gekoppeld aan de bewoners of gasten van de aan de Hoogstraat gelegen herberg 'In den Eckelboom' (in de eikeboom), waar bijvoorbeeld in 1590 prins Maurits als gast verbleef²⁶. Dit wijst op een herberg van status. Een tweetal in Oudeschans aangetroffen fragmenten van Ligurische berettino-faience behoorden aldaar in de vroege 17de eeuw tot de inventaris van een officierswoning²⁷. De eigenaar van het Groninger kommetje uit de Folkingestraat tenslotte kan ook tot de meer welvarende burgerij gerekend worden. Aanwijzingen hiervoor vormen met name de luxe kan van blauw glaswerk en het (omstreeks 1600 nog zeldzame) bord van Chinees porselein.

20. Hurst, Neal, Van Beuningen 1986, 27 (kleurenafb. II, 28 (afb. 18 en 19), 29 (afb. 20 t/m 22).

21. Mededeling van dhr. A.C. Lagerweij, verbonden aan de Afdeling Archeologie van de Dienst Stedelijk Beheer van de gemeente Amsterdam, waarvoor dank.

22. Baart 1986, 84.

23. Gepubliceerde Nederlandse bodenvondsten van Ligurische berettino-faience zijn ons bekend uit Amsterdam, Alkmaar, Delft, Vliissingen, Middelburg, Hasselt en Sommelsdijk. Uit mondelinge en schriftelijke informatie is verder gebleken dat deze waar ook in Oudeschans respectievelijk Rotterdam is aangetroffen.

24. Mededeling van dhr. A.C. Lagerweij, verbonden aan de Afdeling Archeologie van de Dienst Stedelijk Beheer van de gemeente Amsterdam, waarvoor dank. Ook stadsarcheoloog J.M. Baart geeft aan zijn artikel over de Amsterdamse bodenvondsten van Italiaanse majolica en faience de subtitel mee van "het tafelgoed van de goede burgerij"; zie Baart 1986.

25. Olivier 1994, 17, 18 (kleurenafb. boven), 90 (zwart-wit afb.).

26. Bartels, Clevis en Zeiler 1993, 23, 59 (afb. 25).

27. Mededeling van dhr. J.J. Lenting, als praktijkarcheoloog betrokken bij o.a. de opgravingen in Oudeschans, waarvoor dank.

Vanaf de 16de eeuw werd op diverse plaatsen in de noordelijke Nederlanden tinglazuuraardewerk gemaakt. Het waren vooral Vlaamse majolicabakkers die in de tweede helft van die eeuw om politieke en economische redenen hun toevlucht tot ons land zochten om hier een nieuw bestaan op te bouwen. Aanvankelijk was de decoratiestijl van deze Hollandse majolica sterk Italiaans georiënteerd. Dit hield onder meer verband met het feit dat de Vlamingen ooit het vak 'geleybacker' (majolicabakker) van Italiaanse immigranten hadden geleerd. Na 1600 ontwikkelde zich ten aanzien van de majolicadecoraties echter steeds meer een eigen Hollandse stijl.

Modieuze importkeramiek vormde vanuit het oogpunt van concurrentie eveneens een belangrijke inspiratiebron voor de Nederlandse majolicabakkers. Zo werden bijvoorbeeld decoratiemotieven van Chinees porselein overgenomen, maar ook - tussen circa 1610 en 1630 - het blauwkleurige tinglazuur van de Italiaanse berettino-waar²⁸. In tegenstelling tot de berettino-faience uit Ligurië, die volledig met blauw tinglazuur is bedekt, hebben de inheemse majolica-imitaties alleen aan de voorzijde een blauw fond. De achterzijde is voorzien van grijs, groen of geel getint loodglazuur.

Onder de hier beschreven Groninger beerputvondsten bevinden zich twee exemplaren berettino-majolicaschotelgoed. De restanten van één schotel zijn donker verkleurd door de bodemomstandigheden, waardoor de decoratie niet meer goed te zien is. Centraal is in ieder geval een gestileerde rozet afgebeeld en de oorspronkelijke kleur van het tinglazuur is zeer donkerblauw. Een vergelijkbare, beter bewaard gebleven schotel van dit type werd eind jaren tachtig te Groningen gevonden bij het archeologisch onderzoek aan het Martinikerkhof²⁹. Berettino-majolica met een donkerblauw tinglazuur wordt in de literatuur wel aan Hoorn als mogelijke plaats van herkomst toegeschreven³⁰ maar is volgens meer recente inzichten vermoedelijk toch in Rotterdam vervaardigd³¹.

Het tweede exemplaar berettino-majolica uit de Folkingestraat-beerput betreft een bordje, dat aan de voorzijde is bedekt met een lichtblauw tinglazuur en gedecoreerd met een combinatie van Chinese motieven, bestaande uit een artemisia-blad en een papierrol (afb. 5)³². De randversiering bestaat uit een reeks gestileerde bloem/bladmotiefjes³³. Algemeen wordt aangenomen dat de herkomst van Hollandse berettino-majolica met een lichtblauw tinglazuur kan worden toegeschreven aan Haarlem³⁴, waar ook ovenafval van dergelijke keramiek is gevonden³⁵.

28. Voor enkele typerende voorbeelden van Nederlandse berettino-majolica, zie: Korf 1981, 217 t/m 221 (afb. 611 t/m 635), kleuraafbeeldingen op ongenummerde pagina's naast pag. 163 en 178; Scholten 1993, 31 (afb. 17 en 18), 47 (afb. 40 en 41).

29. Deze schotel is afgebeeld in: Schoneveld 1990, 260 (afb. 13.21).

30. Korf 1981, 217, 221.

31. Mededeling van dhr. A.C. Lagerweij, verbonden aan de Afdeling Archeologie van de Dienst Stedelijk Beheer van de gemeente Amsterdam, waarvoor dank.

32. Berettino-majolica met soortgelijke Chinese motieven als centrale decoratie zijn afgebeeld in; Korf 1981, 221 (afb. 635, een papkom; afb. 636, een pannenkoekschotel).

33. Een diepe kom Hollandse berettino-majolica met identieke randversiering is afgebeeld in: Scholten 1993, 47 (afb. 40); het centrale motief bestaat hier uit twee eikenbladeren en een vrucht.

34. Korf 1981, 216, 221.

35. Mededeling van dhr. A.C. Lagerweij, verbonden aan de Afdeling Archeologie van de Dienst Stedelijk Beheer van de gemeente Amsterdam, waarvoor dank.

Conclusies

Het uit omstreeks 1600 daterende, in een Groninger beerput gevonden kommetje van Italiaanse berettino-faïence kan met recht als een bijzonder stuk worden aangemerkt. Niet eerder werd in Groningen een zo compleet voorbeeld van dit Ligurisch tinglazuuraardewerk aangetroffen. Daarnaast kan de aan de binnenzijde afgebeelde portretbuste in compendiarisch-stijl eveneens als bijzonder worden gezien. Dergelijke portretbustes zijn als decoratiemotief al weinig voorkomend, maar dit voorbeeld blinkt qua schilderwijze ook nog eens uit door een relatief hogere kwaliteit dan doorgaans gebruikelijk op de Ligurische berettino-faïence.

Literatuur

- Baart, J.M. "Italiaanse majolica en faïence uit de Amsterdamse bodem: het tafelgoed van de geëde burgerij" in: R. Kistemaker en M. Jonker (red.), *De smaak van de elite. Amsterdam in de eeuw van de beeldenstorm*. Amsterdam, 1986.
- Baart, J.M., "Ceramiche Italiane rinvenute in Olanda e le prime imitazioni olandesi" in: *Atti, XVI Convegno Internazionale della Ceramica*, Albisola 28-30 Maggio 1983. Albisola 1983, 161-187.
- Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, "Italiaanse en Nederlandse witte faïence (1600-1700)" in: *Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van de ceramiek*. Nr. 138, 1990, 4-45.
- Bartels, M., H. Clevis en F.D. Zeiler, *Van huisvuil en huizen in Hasselt. Opgravingen aan het Burg. Royerplein*. Kampen, 1993.
- Carmiggelt, A.H. van Gangelen, G.Kortekaas en W. van Zeist, *Uitgeput Huisraad. Twee Groninger beerputten in historisch-archeologisch perspectief*. Groningen, 1987.
- Duco, D.H., "Kleipijpen" in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.), *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*. Sellinger, 1993, 125-166.
- Henkes, H.E., *Glas zonder glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800*. Rotterdam Papers IX. Rotterdam, 1986.
- Hurst, J.G., D.S. Neal en H.J.E. van Beuningen, *Pottery produced and traded in north-west Europe*. Rotterdam Papers VI. Rotterdam, 1986.
- Jörg, C.J.A., "Porselein" in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.), *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*. Sellinger, 1993, 333-349.
- Korf, D., *Nederlandse Majolica* Haarlem, 1981.
- Marziniot, F., *Ceramica e ceramisti di Liguria*. Genua, 1987.
- Olivier, R., *Bodemvondsten uit Goeree-Overflakkee*. Ouddorp, 1994.
- Rackham, B., *Italian Maiolica* Londen, 1952.
- Reineking-von Bock, G., *Steinzeug*. Keulen, 1971.
- Scholten, F.T., *Dutch Majolica & Delftware (1550-1700)*. The Edwin van Drecht Collection. Amsterdam, 1993.
- Schoneveld, J., "De opgravingen aan het Martinikerkhof" in: J.W. Boersma, F.J. van den Broek, G.J.D. Offerman (red.) *Groningen 1040. Archeologie en oudste geschiedenis*. Groningen, 1990, 237-274.